

Кэрэ - бэлиэ түгэннэр

ҮӨДЭЙДЭР ҮӨРҮҮЛЭРЭ

Киһи, нэһилиэк, улуус олоһор өйтөн-санааттан өтөр сүппэт үөрүүлээх түгэннэр күннэтэ буолбатар. Итинник күннэр киһи, общество олоһор аһыйахта көстөн ааһалларынан күндүлэр уонна умсугутуулаахтар. Ол курдук атырдьах ыйын 4

сунов, Егор Барамыгин о.д.а., общественность бэрэстэбинэллэрэ кытыннылар. Цифровой АТС-ны тутууга кылааттарын киллэрбит специалисттарга истинг-иһирэх ээрдэ тыллара этилишилэр. Улуус баһылыга Дмитрий Корякин, ген.дир. 1 солб. Александр Сеница, ЛТК дир. Зоя Романова, нэһилиэк баһылыга Иннокентий Зырянов үөрүүлээх түгэн кыттылаахтарын ээрдэлээтилэр. Кинилэр нэһилиэккэ телефоннай сибээс өгөтүн тутарыга Зоя Романова салайааччылаах Намнаагы ЛТК үлэһиттэрэ үрдүк онорумтуолаах үлэ холобурун көрүбүттэрин, 5-с разрядтаах, сибээскэ 38 сыл эңкилэ суох үлэлээбит электромонтер

махтал суруктарынан, Намнаагы ЛТК коллектива нагараадаланылар. «Сахателеком» ААО бочуотунай грамоталарынан уонна харчынан бириэмислэринэн электромонтердар Прокопий Муксунов, Егор Барамыгин бэлиэтэнилэр. Өр сылларга телефон өгөтүөнү туһамыт Үөдэй олохтооу Мария Эверстова сага телефон аппаратын хаһаайкатынан буолла. Нэһилиэк баһылыга «Сахателеком» ААО коллективыгар махтал суругу уонна убаһаны, Зоя Романовара махтал суругу, Прокопий Муксуновка бочуотунай грамотаны үөрүүлээх быһыыга-

күнүгэр Үөдэйгэ цифровой сибээс сага автоматическай станциятын үлэс киллэрингэ аналлаах сизэр-туом ытытылына. Нэһилиэк дьаһалтатын хонтуоратын хоту өттүгэр таһа профлистеринэн саалпыбыт, ондулин кырыһалаах, үрдүк кирипистээх дыо-бус дьиз араас өгүнэн оонньуур сапаларынан кизэргэтиллибит. Киэрэр аан хаҥас өттүгэр остуолга туруоруллубут аппаратурадан телефон цифровой автостанциятын аһыыга аналлаах сизэр-туом сабаланаара биллэриллэр.

Проконий Муксунов тус бэйэтин бачымынан 3х3 м кээмэйдээх АТС дьизэтин маһын кэрдэн, тизийи, аймахтарын, табаарыстарын көмөлөрүнэн кылгас болдоххо, хаачыстыбалаахтык туһутун, 1 Хомустаах-Үөдэй икки ардыларынаагы 12 км усталаах телефон линиятыгар Үөдэй иһигэр 6 км усталаах сага кабели таппыттарын, сага АТС-га 208 нүмөрдээх автоматическай станция таһыллыбытын, эргэрбит линияга сүүһүнэн сага остуолбалар туруоруллубуттарын, бөһүөлэскэ 6 кабелинай дьааһыктар, 20 сага телефон аппарата киллэриллиитин эттилэр. Онно инженердэр Александр Вучугасов, Николай Самсонов, электромонтердар Роман Бурнашев, Виктор Викторов о.д.а. барыта 10 киһи үрдүк онорумтуолаахтык үлэлээбиттэрин, кинилэргэ сир дьөлө үүттүүр буровый массивына суоппара Николай Смирнов уолунаан көмөлөспүттэрин бэлиэтээтилэр. Улуус дьаһалтатын бочуотунай грамоталарынан сага АТС-ны үлэс киллэрингэ кылааттарын киллэрбит инженердэр Анатолий Вучугасов, Николай Самсонов

майгыга туттарда. Сага АТС аһылыгытын сирин-туомун сирин-уотун иччилэригэр аһах тутан Винокуров Афанасий-Охохчут алраата. Лиэнтэни Александр Сеница, Александр Хван, Дмитрий Корякин, Иннокентий Зырянов кырыһыйдылар. Үөрүүлээх түгэн кыттылаахтары олохтоох оскуола «Сарданга» үнүүкү коллективын ордуло (сал. Е. Д. Николаева), ырыһыттар ээрдэлээтилэр. Үөдэй нэһилиэгэр цифровой АТС үлэс киллэрингэ олохтоох Россия, республика бары нэһиликэннээх пуунарын кытта иһингэһэ суох телефонунан сибээс тэһэллэригэр, Интернет туханаалларыгар кыагы биэриэрэ. Кинилэр сага АТС холбонуодуттан телефонунан сибээс туһубу-тун, өнгө хаачыстыбатын үрдэти-нгэ кыттыбыт тэрилтэлэргэ, кинилэр үлэһиттэригэр махталларын биллэрдилэр.

В. ВАСИЛЬЕВ

Болгойун! Болгойун! Болгойун!

КУУРУССАТТАН УОННА СЫМЫТТАН СЭРЭНИН-СЭРБЭНИН

Киһи телевидениеэ уонна бэчээккэ кэпсээбиттэрин курдук Новосибирскай уобаласка көтөрдөргө грипп баара чуолкайданна, бу ыары атын уобаластарга тарданарын бопсор инниттэн РФ кылаабынай государственной инспектора Е.А. Непоклонов от ыйын 29 к. дьаһалтыгар олодуран республика тыатын хаһаайыстыбатын министр А.И. Степанов эмиз итинник ис хоһоонноох дьаһал таһаарда. Бу дьаһалга Новосибирскай уобаластан көтөр бородуускуйатын киллэрингэ бары улуустарга кытаанах хонтуруолу олохтурга, көтөрү иитэр бары тэрилтэлэр сабыылаах режимгэ үлэһитлэригэр уонна

ветеринарнай-санитарнай быраабылалары булгуччу тутуһалларыгар, дьизэлэригэр көтөрү иитэр дьону манньк үлэс чугаһаппаттарыгар, көтөрү иитэр хаһаайыстыбаларга туора дьону уонна омум делегацияларын киллэрбэттэригэр, көтөрдөргө клиническай көрүүнү өрүү тэрийдэллэригэр, дезинфекциялыр көрүнгэр саппаастарын хаачыһалларыгар, көтөрдөр соһуччу өлөр түбөлтэлэригэр туга ветеринарнай сулууспага биллэрэллэригэр, көтөрдөр грипп ыарыһа хаптарар түгэннэригэр 30 км радиустаах карантин зонатын тэрийдэллэригэр о.д.а мизэрэлэри хаачыһалларыгар ыйылына. Оттон ветеринария

департаментин начальнига Г.Т. Дягилев дьаһалынан республика территориятыгар Новосибирскай уобаластан тыһыннаах көтөрү, инкубатор сыммытын, көтөр бородуускуйатын бары көрүгүн уонна көтөр аһылытын киллэрингэ бобулуна. Онон көтөр этин, сыммыты атыһаһаргытыгар хайа дойдуттан адалылыбытын чуолкайдыгыт, маньаха анал сертификатаах докумуоннары ирдиир толору бырааптааххыт. Мань тутуспат атыһааччылар туһунан тустаах органнарга биллэрэбит. Намнаагы ветстанция

КҮН-ДЬЫЛ ТУРУГА

Оптуоруньук, атырдьах ыйын 9 күнэ. Бу күн быстах ардахтаах. Салгын баттааһына 744 мм, температура +15-+19, салгын сиигэ 57%, содуруулуу-ардааттан 1-2 м/сек тыалырыа.

Сэрэдэ, атырдьах ыйын 10 күнэ. Бу күн сөнүү суох, салгын баттааһына 743 мм, температура +18-+20, салгын сиигэ 51%, илинтэи 2-4 м/сек тыалырыа.

Чэппиэр, атырдьах ыйын 11 күнэ. Бу күн быстахтык ардыага, салгын баттааһына 744 мм, температура +17, салгын сиигэ 52%, уларына сылдыр 3 м/сек тыалырыа.

Расписание погоды шшш. гр5. ги

Оттоохун-2005

ДЫРГЫЛ СЫТТААХ ХОДУҔАБА

Нам улууһун тыатын сирин олохтоохторо «Улуу Кыайы 60 сылыгар - 60 производственной тутууну» дьиз ыгырыы таһааран бачымынарын олоххо киллэрингэ үгүс үлэни ыһыттылар. Олортон биир ордук суолталаахтарынан кытыл ходоһаларын бүтэйдэрин өрөмүөннээгин уонна сагардан оноруу буолар. Сүөһү, сылгы кытыл ходоһаларыгар кирибэт буолан от үүнүүтэ быйыл урукку сыллардааҕар лаппа үрдүк.

1 Хомустаахтан Үөдэйгэ киэрэр суол тула сытар ходоһаларга үүнүүлээх от суугунуу хамныыр. Күн-дьыл ардахтаах буолан бэрт аһыйах сиргэ бугулар көстөллөр. Оннооһор сэдэх отчуттар бааллар. Суол кытытыгар намыһах, дулдалаах, сииктээх, үчүгэй үүнүүлээх ходоһаа аҕам саастаах, дьарамай киһи хойуу оту хоннохтоохтук охсор. Туттарыттан-хаптарыттан, хотурун суолуттан-иһиттэн көрдөххө саллар саһын тухары самаан сайын саргылаах күннэригэр элтиепкэ хотурун илиититтэн араарбатах кырдыаҕас быһыылаах. Кини ол курдук холкутук, хорутуулаахтык охсор. Оту төрдүттэн ыларан, тэлиитигэр биир да от туран хаалбат.

Суолунан айаннаан иһэн отчуту кытта кэпсэтэн аһарга быһаарынным. Ити кэмгэ отчупут суолга ыкса кэлэн, дулдалаах оту силэйэ тарда турда. Аттыгар чугаһаан дорооболоһон билсибитим Үөдэй олохтооһо, 73 саастаах Степан Васильевич Дмитриев дьиз кырдыаҕас буолан биэрдэ. Төһө да үгүс хаары санныгар ууллардар, билигин даһаны тэтиэнэх кырдыаҕас хотурун күөх отунан сотон, игиилээн сыбырбатта. Кини быйылгы оттоохунун туһунан манньгы кэпсээтэ:

— Оҕолорбун кытта түөрт ыһаар, түөрт борооскуну, икки тыһаһаһы иитэбит. Билигин Хатыннаах ходоһатыгар отчуубут, 100-чэкэ бугуулаахпыт. Сатыы арытыгар 1,5 гектардаах ходоһабытыгар киририэхтээхпит. Оппутун ардаһа ыларан хаачыстыбата мөлтөһүөр буолла.

Степан Васильевич төһө да ардаатар быыс-арыт булан сүөһүлэрин кыстатар оту бэлэмниир былааннааһын иһитиннэрдэ. Күн-дьыл туран биэрбитин туһунан уопуттаах отчут киэһник ыларан, үүнүүлээх оту тэлгээн барда. Үйэтин тухары үлэһэ эриллэн сылайбат ингиридэммит, күүстөөх санаалаах отчут киһи, күн-дьыл ыарахаттарыгар мэйидэппэскэ күөх уйгуттан сомсумаһтан хаалыа дьиз эрэниэххэ сөп.

В. СЫРОМЯТНИКОВ

Улуу Кыайыы 60 сылыгар

ЧАҔЫЛХАЙ ОЛОХ ХОЛОБУРА

Новгородов Владимир Дмитриевич (хаартыскага хангас өттө) 1934 сыллааха бэс ыйын 14 күнүгэр Нам улуунун Салбаң нэһилиэгэр Аччыгыһи Күчүктэйгэ төрөөбүтэ. Адата Новгородов Дмитрий Николаевич (Дэгээм), ийэтэ Новгородова Евдокия Львовна «Киров» колхоз чилиэнэрэ, адата субай сүөһүгэ бостууктаабыта, сылгыһыт, ийэтэ ыанньыксыт этэ. 22 обломмуттара да икки уол Володя, Дима ордон хаалбыттара. Быраата Новгородов Дмитрий Дмитриевич Хамабааттаа олохсуйан олорор. Төрөлүүтүтэрэ иккин «Киров» колхоз төһүү үлэһиттэрэ этэ. Володя кыра сааһыттан колхозка көлө сизиттэн үлэтин сабаалабыта.

үлэ көрдөрүүтэ утум-ситим тупсан барбыта. 1974-75 сс. совхозун үрдүнэн бастың көрдөрүүнү ситиһэн чемпион бостуук аатын ылбыта. 1975 с. «Норуот хаһаайыстыбатын ситиһиилэрин Бүтүн Союзтаагы быыстапкатын үрүг көмүс мэтээлинэн бэлэтэммитэ уонна «Тохсус пятилетка ударника» знагынан наараадалааммыта.

Уон иккис пятилетка иккис сылын сайыныгар Владимир Новгородов уонна Аземподист Охлопков Өргөлөөххө 196 субаны биридилэрин 95 кг улаатыннарарга сорууда-таммыттара. Онтон бостууктар 110 кг төлөһүтэргэ үрдэтиллибит эбэһэ-этэлистебэ ылыммыттара. Киһилэр ити эбэһэтэ-листебэлэрин биридди субанарын 114 кг төлөһүтэн аһарбыттара. Звено ыччат сүөһүнү төлөһүтүүгэ улууска ытыллыбыт социалистическай куоталаһыма бастаабыта. Владимир Дмитриевич «чемпион бостуук» аатын ылбыта, кини улууска ыччат сүөһүнү төлөһүтүүгэ 9 төгүл чемпион бостуук уонна «Нам», «Комсомольская» совхозтарга 11 төгүл чемпион аатын ылбыта. Республикада да маньык көрдөрүүнү, ситиһини — 20 төгүл чемпион аатын ылыһы ким да ылбатах буолуохтаах.

1952 сыл кулун тутар ыйга Салбаң биир бастың үлэһит кыһын Новгородова Ксения Гаврильевна кэргэн ылбыта, ытык-мааны, ыалдытымсах, дэлэй астаах, эйэ-эс ыаллар этэ, кини олодун төрөспүтү оролор, сизинэрэ салгыыллар. Владимир Дмитриевич орто унуохтаах, бэйэтигэр сөп эттээх-сининээх, саргарыт-игэрбит, көрдөөх кэпсээнээх, сайаһас майгылаах этэ, кырыктыһыт баттахтаага. Олус бостууй, аһынмыс, чизһинэй, ыалдытымсах, дьэбэлээх, көрдөөх тыллаах, чулуу үлэһит, ыччаттар наставниктара этэ. Киһини ыарахан марьы 67 сааһыгар илдьэ барбыта.

Чаҕылхай, дуһуннаах олоду олонор ааспыт тыыл, үлэ ветеранынан Салбаң нэһилигин олохтоохторо кизин туттабыт. Кини Улуу Кыайыһы уһансыга сэмэй кылаатын кыллэрбитэ.

Ф.Д. УШНИЦКАЯ, Салбаң

Ада дойдун сэринтин кэмигэр 1942 сылтан 1945 с. дээр «Киров» колхозка ыам ыйын бүтүүтүтэн саас бурдук ыһытыгар, одус сизититигэр сылдыбыта уонна сайын отчуттарга өйүө таһара, кэбиһингэ үлэлиирэ. 1945 с. оскуолага үөрэнэ барбатага, онон 11 сааһыттан ыһарай аһатыгыгар, балбаах тизийитигэр, уу баһытыгар сылдыбыта, улахан дыону кытта тэңгэ үлэһэн, ол туһунан «1941-1945 сс. үлэһэ Киһилигин иһин» мэтээлинэн наараадалааммыта.

1945 сылтан 1992 с. пенсияга тахсар дээр «Киров», «Ленин» колхозтарга уонна «Нам», «Комсомольская», «Таастаах» совхозтарга 47 сыл устата наар сүөһү көрүүтүгэр үлэһэбитэ. 1971 сылтан 1987 сыл ыччат сүөһүнү көрүүгэ бары дьодурун ууран үлэһэбитэ. Субай сүөһү бостуугунан үһүнүк үлэһэн идэтин чакчы баһылаан бастаы кылаастаах сүөһү иититини маастара дьон ааты 1974 с. ылбыта. Субай сүөһү бостуугун быһытынан мангайты үчүгэй түмүгү 1973 с. көрдөрөн «Оройун чемпион бостуугун» аалай лизитэтин кэтэр чистэммитэ. «Бүтүн Союзтаагы Социалистическай куоталаһы кыайылаара» знагынан наараадалааммыта. Итинэн салгыы

ОҔО СААҔЫМ УМУНЛУБАТ ӨЙДӨБҮЛЭ

Сэри уоттаах сыллара... Ити кэмнэр хас биридди сааһырбыт киһинээ умуллубат өйдөбүлү хааллардактара. Ол саана биһиги дойдубуттар, Уус-Алдан оройуонун Баатаҕайыгар улахан сут дьыл буолбута. Колхозка күннэри-түүннэри күүрөөннээх үлэһэ кыттарбыт. Ол эрэри дохуот ылбыһытын өйдөөбөппү. 12 саастаах уолчаан оро сааһым ойор күннэрэ бүтэн, улахан дыону кытта тэңгэ күүстээх үлэ үөһүгэр түспүтүм.

1942 сыл балаан ыйыгар Жданов аатынан колхоз чилиэнэрэ уонча ыал Нам оройуонун Көбөкөн Фрунзетыгар Улдьукаан дьин сиргэ «от сии» дьин кыстык кирибиппит. Адам уонна убайым сарингэ этилэр. Мин ийбизин М.Н. Сивцевальын уонна эдьийбизин М.В. Сивцевальын үһүн олобулупт. Биир киһинээ ыйга төүрт киһил бурдук көрүллэрэ. Дьингэр оскуола ыраага суога, үөрэнэр да бага баһаам этэ. Ол эрэри, мин оскуолага бардахпына биир киһи нуорма бурдуга көүрүүрэ. Ити биһиги ыарахан олох-пугулар улахан охсуу буолара. Бизиргэ көһөн кирибиг дьоммуттан, төүрт киһи хоргууан сүүдэ иһэн хаалбыттарын дойдубуттар тизийэн таһаарбыттара. Ол эрээдээхтэр дойдубуттар тизийэн өлбүттэр этэ.

Нуорма бурдуктуттар эбэн бөһүөлэк таһыттан бос мас субатын кыһыан сирбит. Куобаха туһахтаан көрөрүм да, биридэ эмэ туттарарым. Мин 60-ча субай сүөһүнү үүрэ сылдыан күһүнүгү, кыһынгы, саасы кэмнэргэ былах охторон сизтэрин. Бөрөлөөх ары кутуругар уһун сэки от үүһэрэ, ону хаар аныттан көбүтөн сүөһүлэрбитигэр бизэрбит.

1943 сыллааха кулун тутар эргэтигэр Бөрөлөөх ары кутуругар сүөһүлэрбитин аһата сырыттаһытына, күн лаппа ойбутун кэнээ, эмискэ үлүгэр сөүмэр тыастан мин соһуйан турар сирбэр олоро түстүм. Онтон өйдөнөн көрбүтүм илии мыраан үрдүнэн икки самолет кэккэлэһэн тийтэри үрдүлэринэн, төттөри төбөлөрүнэн, Бөрөлөөх кутуругунан, Алыкы баһынан, Кэлине ары туһунан көтөн сыйылла турдулар. Самолеттар сулуостара кытаран көстөлөрө. Кэлин истибитим ити Америкаттан биһинээ көмө быһыатынан бэриллибит самолеттар эбит. Икки самолеттан бирид-дэстэрэ саахалланан түһэр сирин көрдөөн аллараанан көппүттэр. Саахалламыт самолет Хатырык аныһаагы үс кумагар түспүт. Летчиһа оһол-ломмотоох сурахтаага. Иккинээ хаста да эргийэн баран, соһуруу дьик көтө турбута. Саахалламыт самолету кэлин икки кынаһы быһан куоракка тизийэн кыллэрбит этилэр. Ити сэри кэмнээри оҕо саасыттан биир түгэни суруйдум.

Николай СИВЦЕВ, 1942, тыыл ветерана

Тыһынчы суол инниги сылдыттан туораттар, онтон биир соҕоттох чопчу тириэрдэр. М. Моктең

Саха сириттэн хостонуллар сир баайыттан киерэр дохуоту ким туһа-нахтааһын туһунан үһүнү-киэни ырыһаһыт киһи эрэ барыта күннээби олобун түбүгүтэн быыс булан саһы-ыр санаа онгосторо биллэр суол. Ордук кэнниги сылларга федеральнай уонна республиканскай бас билиини чуолкайдаһын бара турарынан сибээстээн. Федеральнай былаас үбү киһилэрэр тэриптэлэри бэйэтин бас билиитигэр ыла сатыыра өйдөнөр. Бу ордук «АПРОСА» компанияны аһаһас акционернай компанияга кубулустан, акцияларын контуруоллуур пакетын бэйэтин бас билиитигэр ыла сатыырыттан көстөр.

Федеральнай былаас мань ситиһэр сыалтан араас ньымалары барытын туттарга сорунара чуол-

оһ нэһилиэннээ, салалтага найыламакка, конституциянан бэриллэр толору бырааптытын туһунан инникитин көмүскэнэрибит хайаан да наада дьин санаага кэлэммин бу ыстатыһыны суруйарга сананым.

Кырдыгынан эттэххэ, аан дойдун үрдүнэн баар практика баһыһытын ханьык баһарар сиргэ олохтоох нэһилиэннээ бэйэтин сирин бас билииттээх уонна ол сириттэн тахсар баайтан туһанахтаах. Бу туһунан Россия Федерациятын Конституциятыгар 9-с ыстатыһытыгар маньны этиллэр:

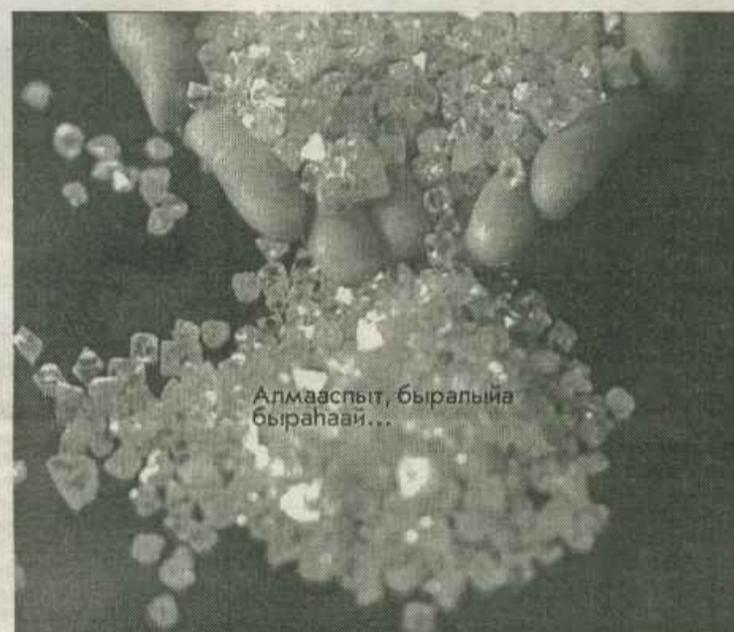
«1. Земля и другие природные ресурсы используются и охраняются в Российской Федерации как основа жизни и деятельности народов, проживающих на соответствующей территории.

2. Земля и другие природные ресурсы могут находиться в частной, государственной, муниципальной и иных формах собственности.»

минэн бары «алдыаммыт харьыта» тула олоһорго күһаллэрбит чугаһаата. Олохпут таһыма түстэр-түһэн иһэр. Туттарбыт бородууксууабыт төлөбүрүн бириэмэтигэр ылбаһыт түмүгэр өрлөрбүт күһүн оскуолага бэлэмэ суох буолаллар, үөрэх дьылы устата туттуллар пособиеларын, кинигэлэрин, тэтэрээттэрин да ылан бизэрэбит үксүгэр кыаллыбат. Үп тийибиттэн күһүн аайы оскуодаларыт ититиллэр системалара бириэмэтигэр холбоммот, өрөмүөннэрэ сары-сатаҕайдык онгоһуллар. Кэчээри ыччаттарын хааччыбат, сайыннарбат омуқ төһө сайдар кэскиллээх буолуон сөбүй? Эдэр ыччаттарбыт үлэтэ-хамнаһа суох өтгө олох ыарахаттарын туоруур суолу кыһаан тобулбакка психологическай стресс ылан сыһа суолунан барыылара, хомойуох иһин, элбээн иһэр. Билигин туругунан хаайыһа кирири 70% социальнай төрөттээх дьэтэххэ бука

Санаа тумулуктара ДЫЛБАБЫТЫН ХАЙДАХ ТҮСТҮҮБҮТҮЙ?

кай, холобура: - сиртэн хостонуллар баайы туһага таһаарыһы сүрүнүгэр федеральнай сокуоннарга Госдума нөһүө сөптөөх уларытыһылары киллэрэн; - «АПРОСА» компания произ-водства туттар сүрүн средстволарын хаһатыһыны федеральнай үп суотугар тэрийэн, былааннаан ытан, ол эбэтэр «капитализация-лаһын» нөһүө; - республика салалтатыгар үлэлиир кадрдарга даһаны, «АПРОСА» компанияга даһаны «федеральнай былаас интэриэһигэр сүһүнүн охтор» специалистары быһаарар суолталаах дуһунастарга үлэһэ киллэрэн; - кэнниги кэмгэ уобаластары биир сүрүн донор тула холботолоон, ол эбэтэр мистэтэтигэр киерэр үбүнэн хас да уобалас бюджетин үллэрэн саһы практикага киерэринэн, Саха сирин промышленноһыттан киерэр үптөн аттыбытынаады уобаластарга донордатарга былааннаан олоһоллоро сэрэйиллэр суол; - промышленнай тэриптэлэрибинти контуруоллаһын, ревизиялааһын күүскэ ытыллыһа уонна ол түмүгүнэн үбү туһаһыга, ороскуоттаһынга сокуоннары кэһин иһин дьин араас уголовнай дылаалары тэрийэ сатыахтара, холобура, Москва куорат прокуратуратынан «АПРОСА» компания утары уголовнай дылаала тэриптээрэри сорунууларын туһунан олохтоох хаһыаттарга суруллубутун бары захпыкыт буолуо.

Алмаастыт, быралыһа быраһаай...

Бу сүрүннэрэ дьибиппин эрэ суруйдум. Этиллэрин курдук, «цель оправдывает средства ее достижение» дьин. Россия государственна рыночная экономикага киририни саһалааһа нөһүө сүүрбөччө сылта чугаһаата эрэри, толору рыночная сыһыанга өссө да киерэ иликитит. Ол туохтан көстөрү дьэтэххэ, рыночная экономика оборотугар сир киерэ илик. Рыночная экономика - төһө кыалларынан элбэх барыһы киллэрини - капитализм сүрүн сокуона. Бу ин дьингэр биер өтүүтүн биһинээ, көһнөрү дьонго (обывателлэргэ) олус охсуулаах. Билигин сирин-уотун сынаалаһын, кадастровай нүөмэрдэһин күүскэ ытыллыһа турар. Биһиги сирбит үһэ өттүн 20-чэ сантиметры эрэ туһанаһа көңүлээхпит. Онтон аллараа өттүгэр туох сынаалаах баай сытарын сэрэһэн эрэ билэбит. Ол сэрэһэн билэр баайыт билигин сокуоннарын федеральнай былаас бас билиитигэр баар. Хостонор баай учоттанан, сирбит толору сынаата биллэн, сир рыночная оборонка киердэһинэ, биһиги, Саха сирин дьонно, туох да омуна суох дьылабыт быһаарылар кэрдик кэмгэр олоһорбутун өссө толору өйдөөбөккө сылдыабыт. Улууспут салалтатытан саһалаан республикабыт салалтатыгар тийэ «чэ бу сылааһы бюджетпит харчытын «АПРОСА»-ттан өссө да ылар буоллубут, эһивитини эһил биллэр» дьин олоһоллор. «Салалта иннигини өтө көрөн, үлэни былааннаан ыттарга талыллан олоһор» дьин саһыһыт, эрэнэбит уонна кинээһэ найылаанабыт. Ол ғынан баран биһиги, олохто-

Көстөрүн курдук Россия государственнотын сүрүн сокуонугар сир олохтоох норуот олодун төрдүн быһаарар оруоллааһын туһунан ыйылар уонна хас да суол бас билиигэ баар буолуон сөп дьин этиллэр. Ол аата Саха сирин төрүт олохтоохторо - уһук хотугу сир цивилизациятын тутан олоһор норуот быстыбакка туруулаһан, салгыы сайдан олоһорбут бэйэбит илиибит иһигэр баар.

Саха сирин суверенитета быһаарыһы саһана үлэһэн олоһорбут республикабыт салалтата Россия государственнотыгар приватизация барар бириэмэтигэр «курааннах ваучердар» онууларыгар Саха сиригэр олоһорчуларга барыларыгар, кыһыл ортууттан кырдыаһыгар тийэ, гаһынан, нэһинэн, чоһуна, алмаһынан, көмүһүнэн, сынаалаах металланынан, таастарынан уода дьарыктанар промышленнай тэриптэлэр акцияларын илиибитигэр туттарарытаах этэ. Ол тутангэр рынокка киерингэ дьон бары биер тэн социальнай көмүскэллээх буолуохтаах этилэр. Ама ким «эт өйүнэн» бэйэтин оролорун, дьонун инникитин быһаарар бас билэр акциятын ноһооттоохтук дьаһаныа этэй? Оттон «курааннах ваучердары» дьон аһыра суох олоһодуна арыһах солкуобайга атыылаһан, хомуйан ылан өйдөөхтөр туһаммыттара, «сөптөөх түгэнгэ, сөптөөх мистэтэ баар буолбуттар». Уопсай приватизацияттан туһанан байыттар олигархтар аатырдылар.

Инниги эппитим курдук дьонго промышленнай тэриптэлэр акциялар тиксизигэ буоллар, билигин бары бастаы президентим, Ил Түмэммит депутаттарын, правительствотытын чэй иһэ-иһэ хайгы олоһор буолуо этибит. Ол ғынан баран биһиги республикабыт салалтата «атыннык дьаһанан», ордук тыа сирин дьонно сотору кэ-

сымстарбаһыт чакчы. Үрдүкү салаһааччылар бэйэлэрэ үрдүк хамнастаахтар, көргөттэрэ, оролоро үлэһээхтэр, соһуруу куораттарынан, омуқ сирдэринэн үөрэнээлэр. Соторутаагыта, ый эрэ анараа өттүгэр биер үрдүкү салалтага үлэһир чинивник кэргэнин кытта көһөннөһүтэр: «Тыа сиригэр олоһорчулар үксүлэрэ кэриэтэ «туһедектэр», мин эһиги хайдах олоһортуугар дьылаам суох, сүөһүгүт төрүүр эрэ, төрөөбөт эрэ», - дьибитэ. Кырдык, кинилэргэ дьин-чакчытын атын дьон кыһаллара кыһалга буолбатах. Үрдүкү дуһунаһа үлэһиллэринэн туһанан чөлчөтүүлээх, кыра бырыһыаннаах, уһун болдохтоох, өссө сорого устанан соһууга барар кредиттэри төһөнү кыһаан тутталларынан, государственно гарант оһонот ылаһалар, көргөттэрин, оролорун аатынан хасты да тэриптэни тэриһэллэр.

Билингитэ үрдүкү дуһунаһа үлэһир чинивниктар тыа сирин дьонун дуһунаһаһыгар тиксэллэригэр эрэ туһанааллар, кинилэр өттүлэригэр төттөрү көмө суох. «Эбисийэһэ төһөнө үрдүккэ ыттар да, кэнни эрэ көрдөрөр» дьибиттэрин курдук үрдүктэн үрдүк дуһунаһа тарыстахтарын аайы чинивниктарбыт кэннилэрин эрэ көрөбүт. Өссө бу саасыттан Россияттан Америкага тэриптэлээх предпринимател нөһүө харчылаах дьахталлар ыгырса-ыгырса фондовая биржага бырыһыанна харчы оонньотон эрэллэр. «Харчыбыт мээһэ сытыа дуо, харчыттан харчы оһорор буоллаһыт дьин», - дьэһэллэр. Мээһэ сытар харчылаах чинивниктар бары «АПРОСА», «Саханефтегаз» курдук промышленнай тэриптэлэр акциялары нэһиллэригэр тутан олоһоллорун сэрэһэн да билэр уустуга суох дьыла.

(Саһыһын 4-с стр. көр)

Тыа сирэ уонна рынок

ОМУК ТУРИСТАРА — МАЙМАБАБА

Соторутаагыта улуус хоту сытар Маймаба бөһүөлгэр «Демьян Бедный» теплоходунан уста сылдьар Германия, Австрия туристара күүлэйдээн бардылар. Круиз салайааччыта Марина Патратий көспиринэн, 75 турист Дьоккуускай-Өлүөнэ буюостара-Эдигээн-Тикси-Күһүүр-Маймаба-Суотту-Дьоккуускай маршрутунан күүлэйдии сылдьаллар эбит. Маймаба бириэстэнигэр былырын кэлэн кураанах биэрэчкэ ким да көрсүбэтэрин иһин маршруттан туоратаары гыммыттарын иһинилэ киллэттэрибитин эттэ. Омуктар аныгы сахалар олохторундаахтарын, ордук фольклордарын сэргиллэрэ көстөр.

Баһылык Данил Пахомов уонна Февронья Аргунова улахыннык өрө тардымматах шаллары кэригэр-тэригэр, ол да буоллар омуктар эгин-эрэлгэ олбуордары, теплицалары көрдүлэр-иһиттилэр, киинэ уһулдулар. Мария уонна Тарас Жирковтар ыалдыттары саламаатынан, алаадынан, хаптаҕас барыашытынан күндүлээтилэр, солоҥдо, киис, саһыл тириилэрин, ты-

калаах хаамаллар. Мин Германияттан сылдьар уруккута эмп үлэһитэ 66 саастаах Иржхилд Таушеры кытта көспөтүм, онуоха кини пенсияра тахсыарыттан сирин-дойдуу корийэрин, Кытайга, Новай Зеландияга, Исландияга, Монголияга, Казахстанга сылдьыбытын туһунан көспөтө. Саха сирин айылҕатын, дьонуи сөбүлээбитин биллэрдэ уонна сахалыы сувенир атыыламматарыттан сонньуйда.

Уопсайынан кэли кэмгэ омук туристара теплоходунан, сиринэн да айаннаан бииги улууспутун элбэхтик таарыйар буоллулар, онуоха олохтоох бюджетка дохуот да киллэрэр, Сахабыт сирин, улууспут аатын-суолун үрдэтэр инниттэн маньык тэрээһин түгүннэргэ тустаах салайааччылар, араас предпринимателлэр болдомто уураллара наада буолбут. Бу сырыыга автобус суох буолан муг саатар Хатырыкка М.К. Аммосов аатынан государственность историятын музейыгар сылдьыбатылар.

Республикага, аан дойдута тийэс аатырбыт ырыаларыт, үнкүүлэрбит молигирдэр, улахан бэйэлээх педколледжтаахпыт да чорооннору, хомустары, атын сувенирдары төрүт да атыылаабытыбыт...

А. КУЛИЧКИНА, Хатырык

Дьыэ-кэргэн педагогиката

ВБҮГЭЛЭРБИТ МИИННЭРЭ

Учуутал идэтэ олус интэриэһинэй үлэ. Араас майгылаах үөрэнэччилэри, төрөспүттэри кытта алтыһарын Киһи кыһырыах, күлүөх-үөрүөх да быһыылара-майгылары баар буолааччылар. Маньаха төрөспүттэргэ да, оҕолорго да аналлаах босиэдэлэртэн, мунньахтартан, конференциялартан балиэ түгүннэри, сонун этиилэри балиэтэнэн ылааччыбын. Олортон биридэстэрин ахтан аһарыахпын баарабын.

Хатырык орто оскуолатыгар алын сүһүөх кылаастар төрөспүттэригэр аналлаах «Дьыэ кэргэнгэ оҕону итинги» дьыэ темада конференция буола турара. Төрөспүттэр оҕону итинги бэйэлэрин иитэр ньымаларын, үгэстэрин иһитиннэрэллэр. Олортон Егор Николаевич Собакни (оччолорго Сэбиэт председателэ) этиитин истэн күллүбүт даҕаны, сэргэтибит даҕаны. Киһи дьыэ кэргэнгэ ийэ оруола саамай үрдүгүн, суолталаарын бэйэтин дьыэтигэр буолбут түбэлтэни холобурдаан көспөтөбит.

Ол маньык эбит. Ийэлэрэ ыалдыан балыһаҕа киирибит. Үлэтигэр барарыгар оҕолоро бэйэлэрэ хаалбыттар, үгэстэрэ кыра кылааска үөрэнэллэр. Мунньахка сылдьан хойугаан хаалбыт. Киирибитэ дьыэтэ тоҥ хаһаа, оҕолоро ачыктыр.

Киһи эрэ буоллар ыксаабыт. Түргэн үлүгүрдик оһодун отто охсон, тоҥ эти киллэрэн ууга быраҕаат, оргута уурбут. Өр-өтөр буолбатах күөс буспут. Этин хоторон оҕолоругар мииннэрин кутуталаан баран дьыэ «һуу» дьыэ курдук санаан эрдэтинэ: «Паапа, мииммит лапсата, хортуоппуйа ханнаһыт?» - дьыэ чоҕулуспуттар. Аҕа барахсан миин лапсалаан ахтааһын, хортуоппуйданахтааһын таһыччы умнаан кэбиспит. Балаһыаньаттан хайдах тахсарын толкуйдаабыт уонна: «Оҕолор, бу оһуобай миин, өбүгэлэрбит былыр маньык миини иһэллэрэ», - дьыэ сии куотуммут. Оҕолор өбүгэлэрин мииннэрин иһэн, үөрэ-көтө утуһан букунаһан хаалбыттар. Сарсыһагар ийэлэрэ балыһаһаттан кэлэ сылдьан оҕолоруттан: «Хайа, бэрэһээ аҕаҕыт тугу аһатта?» - дьыэ ыйыппытыгар, — «Өбүгэлэрбит мииннэрин истигибит», - дьыэ ымсыырдар курдук эппиэттээбиттэр. «Дьыэ кырдык ийэ баар эбит — дьыэ тутаах киһи. Биир да күн суох буолаахтарына суохтатар дьыэ», - дьыэ Егор Николаевич ийэлэр тустарынан истин, иһирэх тылларынан этиитин түмүктээбитэ.

Мария КОЛМОГОВА, соцпедагог, 1 Хомустаах

Сүбэ холбукатыттан

СӨПКӨ УТУЙУУ

Күнү быһа чэбдик сылдьарга 8 чаастан итэҕэһэ суох утуйулуохтаах. Ол эрэри, ардыгар бу да туһалаабакка улук туруктаах туарын. Онуоха маньык сүбэлэри тугуһун.

— Саамай үчүгэйэ, эти-сиини барытын уоскутарынан-көхсүнэн сытан утуйуу. Бу ордук мигрентэн эрдэйдээччилэргэ табыгастаах. Көхсүнэн сытыыга хаан эргиирэ туспар, онон мэйиһе хаан тийиһигэ чөлчүр. Өссө намыһах сытыыкка сыттаахына бөрөгөөн, чөлчүрэн уһуктарыт.

— Барахан үлэ кэнииттэн хаһаас ойороскутуһан сытыт. Учуонайдар этэллэринэн сылайыы бырабыла курдук эт-сипи уга аҕарынаабы былычыннарыгар тиксэр. Утуйарга олору күүрдүбөккө, ыга баттабакка сынньатар наада.

— Куртахтара аанньа буһарбат дьон, истэринэн сытыахтаахтар, маньырахан, физическэй үлэнэн дьарыктамат дьон тугуһуохтарыт сөп. Манна ис былычыннара тыһаабаттар, эркинин тоһуһа намтыыр. Искар сытан утуйдаахына, этиг ыйааһына оһороско механическэй дьайыһы оһорор.

— Быарыг ыалдьар буолларына, уга өттүгүнэн сыт. Оччовуна быаргар сылаас буолар, киһи силгилэрэ холкутуһаллар, үөс сүүрүүтэ

туспар. Индия учуонайдары компанынан ийден илин дьыэ бастанан утуйарга этэллэр. Чопчу маньык эрэ балаһыаньаҕа саамай кытаанахтык утуйуу уонна күнү быһа эрчим биэрэр күүс-уох муньууларын хааччыгар сынньалаҥы ситиһиллэр.

Кинилэр бигэртэллэринэн, маньаха организмга сир магнитнай хонууларын дьайар суолтата улахан. Бу да иһин буолуо, сүөһүлэр истинтик быһымыһан чоо илин дьыэ бастанан утуйаллар.

Эһин эгэлгэ СААМАЙ

ДЬОЛЛООХТОР КИМНЭЭХТЭРИЙ?

Аан дойду араас элбэх омугуттан бэйэлэрин саамай дьоллоохторун Дания, Мальта уонна Швейцария олохтоохторо ааһыналлар, ол курдук уон баллаах шкалаҕа ахсыс миэстэҕэ сылдьаллар. Кинилэр кэнилэригэр тилэх баттаспытын Исландия уонна Ирландия (7,8 балл), Гана (7,7 б), Вельгия (7,3 б), олохтоохторо иһэллэр. Уопсайа уон ахсаан иһигэр канадецтар, гватемалецтар, люксембуржецтар, голландецтар уонна шведтэр киирсэллэр. Хомойуох иһин, россиянар тустарынан көспөтү да барбат.

Д. УСОВ

КУҢҮНҮ КӨСТҮҮЛЭР

Күһүн буолан от-бурдук Хомулуһна барыта Сир маммыт ынах курдук Дьонуйбуттуу уоскуйда.

Чарак тыабыт кизгээнэ Чараас хомүс дуйданна Хаас өтүрүчү субуулан Кый чөһөнүн кыйданна.

Күөх сайыммыт дьыалатын Күһүн салгыр ыйаахтаах, Эстафета наалкатын Аны кыһын ылахтаах.

Ойуурга отон буһан Дьэрэйдэ оһуор аһыа, Миньыһаһиан барахсан — Саахара суох барыанньа.

Үүттүчү саба бүрүйдэн Үрүк туман халыйда, Хардырҕас хаһык түһэн Оту-маһы хаарыйда.

Сайын куйаас халлааннаах, Кыһын чэбдик тымнылаах Төрөбүт сирбит кэрэ, Маньык дойду биэр эрэ. СЭКИ

Хаһаастаах хаһахтан

БАРААХ УОЛА

Былыр Хара Алдан 2-с Өспөх сиринэн аата-суола биллибэт дьадаҥы кэргэн ыччата, уңуодунан сүрдээх улахан Бараах уола дьыэ ааттанар киһи төрөөн-үөскөөн кэлэн барыт эбит. Онно ийэтинэн биэр саха балаһаһыгар ыаллары кытта дьукаахтаһан олоһуоттар. Ийэтинэн собо буһардахтарына, эмээхсин мас кытыһаҕа соботун хоторон таһааран төгүрүк остуолга уолун иһигэр ууран биэрэн баран, соботун миинин сирэй оһох холумтанан остуолга аҕалан ууруон икки ардыгар, уола балыгын хайыы-сах сизин бүтэрэн, ып-ыраас, мэктиэтигэр кур балык уңуодун кутан кэбиспитини үлүктээни эрэ кэбиһэр буоллаҕа. Ол иһин ийэтэ соботун илдиригэ соһус буһаран, чугуун түгүгэр сирини хаалларынар эбит. Вэйэтэ бэрт кыра, тараты эмээхсин буолан, кыраны да амсайдар аһабыт-сизит курдук сананаан аралдытына сырыттаҕа. Бу кыра иһигэс дьахтартан маньык улахан, бөдөн-садан, балаһан иһигэр батан турбакка хас эмэ сиринэн өһүлэн, бүк түһэ сылдьан хаамар оҕону төрөспүтүн, дьон көрөн сымыйаргыыллара уонна эрэммэттэрэ эбитэ үһү.

Дьыэлээхтэр сөбүлээбөккөлөр кумхам тутан дьыэттэн таһааран киһилэрин дойдутун дьыэ аатарбыттар. Дьыгын ылаахха баҕча улахан, кэлим киһи этэ-сипинэ даҕаны эрдэринэн, кэһининэн аһылык аайы иккилин киһи аһырын аһы сылдьахтаара. Киһи буолаһына, муор-туор олохтон тубараан сылдьар киһи, уруу аһыттан-үөлүттэн тутуспахтыы түһэр баһалааҕа туолбакка хааллаҕа.

Бараах уола дьадаҥы киһи баайдар ортолоругар тубараан сылдьан тыла киириччэ сагаран кэбиспитин туһананнар, улахан чугууһа хайымыттан иһитири сиригэр дьыри биридди харыстаах талыны бөдөн 40 собону буһаран таһааран хоторон биридэтирин, мииннэри-оттору биридэ оһорон турбут. Олорчутун тугу да ордорбокко сизин кэбиспит. Дьыэ, ити итинэн ааспыт.

Баайдар биридэ эмэ, ханьык эрэ түбэлтэҕэ, Бараах уолун тылыттан хаһаннар алтан төгүрүк олгуйга кыһынныбыт, дьэҥкирдэммит арыһы иһигэр дуо дьыэнэр хаайыттарыгар, киһилэрэ киллэ аһардаах мээрэйдээх мас хомуһунан 40-на бастаран испитин кэнииттэн, убайа кыбыстан уонна сүөргүлүү санаан буойан иһитигэр сизтэн таһырдыа ийэ тахсыбыт. Сизтэрин таһырдыа тахсан иһэн «Оо дьыэ, абаккатын» дьыэ эрэ хаалбыт. Вэйэтэ убайа тугу дьыриинэн сылдьар киһи эбит. Убайын тылын сүрдээгин истэрэ эбитэ үһү. Киһилэрин хотуолоу, алларанан да дөлби барыа дьыэнэр кистээн кэтэһэ, маньы сатаабыттар да тугу да быһыһылар аата суох киһи буолан биридэбит. Хата, ол оннугар, киһи дьыэтэх киһи да буоллар оронуттан турбакка үс күнү быһа сытан тахсыбыт. Арай коннохторун эрэ аһыттан ары

чаалыһара эбитэ үһү.

Мунҕаҕа охсуһуу бөһөнү таһаарара үһү. Дьадаҥы киһи аһыра суох буолан мунҕа аһаһан кэлиитигэр чардаакка кынаттаабыт, кынат хараһыттан төлө түһэр кыра балыктары хомуйсабын дьыэ иһитин мунҕа тэриллэринэн быһыта сынньалларын иһин кыһыһыран охсуһуу саһаланар эбит. Онтон да атын сылтаах көстөрө. Былыр да, быйыл да мунҕаҕа собо үлэстиигэ айдааннаах буолааччы. Мунҕа баай эрэ дьонго баара биллэр. Оһон мунҕа өлүүтүн мунҕаҕа кимнээх сылдьалларыттан көрөн, бас-көс дьон бэйэлэрэ быһаараллара. Собо кэһин талытын, бөдөнүн бастаах өттө бэйэлэригэр куду хаһыа тардыһан ылаалара. Онтон орпунун кыра-хара, муор-туор дьонго үлэстиигэ биэрэн, айдааны тартаран охсуһууга, саансыыга тийэ бараллара. Мунҕаһыттар биридэ Бараах уолун үгсүннэр охсуһуу кэнииттэн кулубаҕа аралдыттар. Үгсээччилэр кулубаҕа аһаан икки хоппо собону тизэн кэлбиттэрин, кулуба тахсан көрөн баран сирбит. «Бу бытархай собо бочоохторугун төттөрү илдэ барыг», — дьыэ буугуһан кэбиспит. Ол саһана дьүүллэниэхтээх Бараах уола: «Дьыэ ити дьонун оннооһор эийэ иһитинигэр», — дьыэ тылбай-өспөй буолбут, илимэй-салымай көппүт. Иһыһынан кулуба Бараах уолун мөһөккө эрэ: «Чэ, үчүгэйдик сырыт», — дьыэтинэн бүтэрбит уонна үгсээччилэри кытта биридэ атааран кэбиспит.

Кулуба бадарааннаах күөл баратын-чоһутун аайы охсуһа-этиһэ сылдьар дьон дьыэ биллэр.

И. ЕЛИСЕЕВ-УСХААН

СЫЫҢТААХ ОҒОНУ МӨБҮМЭН!

(Көр-күлүү)

Кыра дэриэбинэҕэ бииги үһүө буолан кэһэлэһэ оһоробут, начаалынай кылааска биридэ үөрэнэбит, оһиһуубут. Саас буолла да хайыһардаан, лапталаан күнү барыбыт. Хассыһан дьыэ күөлү эргий хайыһардыр суол талбиттэрэ. Ылдыһыска, Куола буолан күөлү үстэ эргийэн кэһигэ күрэхтэһэбит. Хайыһарыт быата инчэйдэриһ ууна хаалар. Күн аайы быатын салдаан, баайан бадьыһаһабыт. Дьыэ, бирид күн үһүөн күрөхтэһитбит. Күөлбүтүн үстэ эргийэн, аһылаан-мэһилээн үсүһүнэн нэһилэ кэһим.

Арай өйдөөн көрбүтүм Ылдыһыска торуоскатыгар тайанан турар, аһылаабыт, мунуһун аһыттан кулаһаҕар дьыри мап-манан сыһыһанан буруулуубут уонна маһан күүтөн курдугуһан сыһыһы туура эбит. Куола уолбут күп-күөх сыһыга үөһэ уоһугар оһоро сылдьар, өссө эһитин хойуу күп-күөх сыһыгын тарбаһынан ыһан ылаан ыраах бырахта. Арай өйдөөтөхпүнэ миэхэ эрэ сыһык суох эбит. Сымыйанан сизлээбитэ буолаһыт. Дьыэ, ол иһин миһигин сыһыга суох дьыэ хайгыһаллар этэ. Итини өйдөөн хаалбыһыт.

Онтон билигин сааһыран баран өйдөөтөхпүнэ, сыһынтаах оһолор өйдөөхтөр, үөрэри ылар, улахан үлэһит буолар дьыдлаахтар эбит. Билигин Ылдыһыска, Куола дьыэ ыһырааккын, республикаҕа, Россияҕа биллэр учуонайдар. Онтон миһи тракторист, суоппар идэтинэн аһахпын иһитинэн, иһинилэ ардаһан, иһини быһааран сырыттарым. Оһон сыһынтаах оһолору мөбүмэн, хата талан гимназияга эһин үөрэттэриһхэ баар этэ. Сыһынтаах оһолор өйдөөх буолаһалларын учуонайдар үөрэттэ этилэр. Дьыэ, миһи сүбэм иһитиник.

(Бу дьыһинээх олохтон сурулуһна.)

К. ЕРЕМЕЕВ 1 Хомустаах

Санаа тумулуктара

ДЬЫЛБАБЫТЫН ХАЙДАХ ТҮСТҮҮБҮТҮЙ?

(Салгыта. Иннин 2-с стр. көр)

Куоракка, харчы эргийэр сирин, «үлэ-хамнас күөстүү оруулар»: араас сага тутуулар, казинолар, чааһынай маҕаһынар, кафелар хас харды ахсын «тэллэй курдук» үүнэллэр, араас эти-үүтү переработкалаан аһылык онорон эргинэр тэрилтэлэр аһылла үлэтиллэр. «Тыа сирин дьонун этин ылбаһыт, биһиги тас уобаластан кууһунан чэпчэки сыанаҕа буор-босхо кэриэтэ ыллаһтарына баһылыба. Үүһүтүн биһиги-тигэ ылар курдуктар эрэри, «эһилиттэн чааһынайдартан үүтү туппаһыт, элбэх сүөһүлээх хаһаайыстыбалартан эрэ тутуохпут» диир билаанга баара иһиллэр. Тыа сирин дьонун республикабыт салалтата сарсыарда хайа атаһыттан турарыттан тутулууга буоллубут. Биһир бириэмэрэ «иксикт элбэтэ» диир биригичинэлээн улахан хаһаайыстыбалары барыларын ыстытара. Аны биһигин күөс өттүнэн күһэйин «кооперациялырга» соруналлар. Илин эгэрдэр, Чурапчылар, баҕар, бөдөгсүөһүргэ болэм буолуохтары сөп, правительствонун бодосотелитин биһир дойдулаах дьонун быһылыгынан болэмниги үлэ ыстытылыбыт буоллаҕына. Оттон наһар улахан балэмэ су-

наада уонна правительствонун хонтуруоллаан сыл устата төлөттөрөр эрэ түбэлтэтигэр тыа сирин дьонун олоҕо көнүөн сөп. Сортуопкалыыр тэрилтэлэри кытта дуоҕабары хааччаҕа суох түһэрсиллээхтээх уонна урукку курдук «абаансалааһын» оҕоһуллуон наада. Абаансалааһына суох ыһыы, хомуур үлэлэрэ, оттоонун бириэмэтигэр оҕоһуллара күчүмэри. Агардас РСМ, запчаас ылыгыгар абаанса харчы 60% ороскуоттаныа. Оттон күһүн бородууксуяа батарыллыр дьэри үлэтигэргэ хамнас эмиз төлөнүөн наада.

Биһигин хаһаайыстыбалар тас үлөһити тутар буолаһтарына утары аһыыр эрэ харчыларын нуормалаан биэрэллэр, пенсионнай төлөбүрдэри төлүүллэрин-төлөбөттөрүн ким да билбэт. Дьону «сезоннай үлэһиттэр» курдук үлэлэтэллэр. Сорох онук үлэһиттэр Нам свалкатыттан хомуйан иһиттэнэн, малланан, оҕолорун таһынаран олоһоллор. Онорон таһаарар бородууксуяа барыларын себестоимоһун саппат төлөбүрү ыла олоһон ити үөһэ этилибит социальнай пакеты толору төлүүр кыахтара суох. Сорох хаһаайыстыбалар устунан ээтэргэ да бараллар.

Саха сирин экстремальной усулуобуйатыгар сыл айыы биһир тэҥ эриэ-дөһи буолбат: кураан да, уу сута да буолуон сөп. Көнники сылларга сааскы халаан уугунан арыы, кытыл сирдэрин өҥсүпкөккэ, өрүс уутун таах уһуннарар быһыы үөдүйдэ. Сааскы халаан ууга ходуһа сирдэрин өҥсүтөн бардаһына эрэ элбэх от оттоһон, элбэх сүөһү интиллэн эт-үүт дэлэйэрин киһи эрэ барыта өйдүүр. Дьон ууга

бардаһына компенсация көрдүөхтэрэ диир куттанан, республика балай эмэ үбүн өрүһү таах уһуннаран ытытыга ороскуоттуур буолулар. Куоракка кабинетка олоһон үлэтир чиновниктар «үрдүкү салалтабыт туох диир» диир ону эрэ иһилли олоһоллор. Биһигин уһун болдьоххо салгы үлэтир усулуобуйаларын төрийбэки, ол эбэтэр себестоимоһу сабар төлөбүрү олоһтообонко, күөс өттүнэн хаһаайыстыбалары бөдөгсүтөн арыах бириэмэрэ үлэлэтэ түһэн баран: «Вэйэртитин көрүнөр кыаххыт суох эбит, иксикт наһаа элбэтэ», - диир эмиз эһини буолуон сөп дии саныбын. Того диэтэргит, бу саас республикаттан «тыа хаһаайыстыбатыгар сыһааннаахтар» диир чиновниктар делегациялара: «Канадаҕа баран кэлдибит, онно фермердэргэ дотация төлөмөт эбит», - диир кэпсэниэх кэлбиттэр этэ.

Бородууксуяа дотацияны биэрэри уһатан-кэһэтэн, кэтэһиннэрэн бэйэлэрин сиптэригэр биэрэн эрэр курдук туттан биэрэллэр уонна дьон харчыланнаһына проблемалара айыаан биһигиттэн тутулууга суох буолуохтара диир онтон куттанар курдуктар. Проблемаларбыт аччааһтарына, чиновниктарга бокудуоннуурбут соччонон аһыымы уонна киһилэр устунан «сокращение» баран эмиз аһыылылар. Туох барыта хардары сибээстээх.

Ирина Эверстова, Аппааны

(Бүтүүтэ бөчөттөннэ)

Дьээбэрэн

ЧАСТУШКА

(Түүлгэ киирэн айылыһна) Хойутааммын да буоллар Хортуюскабын олортум, Күһүн ону хомуйан Бөдөгүттэн соһуйдум.

Сүүрбэ сыл буолан баран Эмээхсиним төрөөтө, Суус тылаахтар кыһаллар: Утүө дьукаах өҥөтө.

Буоллар буоллун! Дьэ хата Утүөх тутар уолланым. Көмүсүгүм ураата, Буруота дьэ уһаата.

Эмээхсиним баратсан Инникими корбут ээ: Олөн бүтэр дьыллаттан Оруһуйбут эбит ээ.

Эстэн-сүтэн хаалбаллар Көмөлөспүт киһибэр, Истэригэр эпээккэ Махтаһанбын дьукааһпар.

***

Алампа Хамаҕаттаҕа ыраабынан аймаҕа Аппаах Өлөксөөс диир эмээхсингэ олордоһуна, Уйбаан Дьэриимэйэп — Дьабаара Уйбаан диир олус сымнаһас, кыһыһар диир төрүт билбэт, быһырыта Хамаҕатта сэбиэтин бэрэссэдээтэллэн үлэһит, оройуон үрдүнэн икки бэстигиртээх дьонтон биһирдэстэрэ, Алампаааха күүһүйдү иһэрин көрөн, эмиз бэтиэхэ хаата Дьөгүөр Синсептин бэтиэхтээх диир сүбэлээх охсубуттар. Уйбаан киһитигэр кэри-куру көрүнгээх дьон олороллор эбит. Алампа туран ол-бу уларыттар таһас, мыйыа, соттор ылан үрүксээккэ хаалаан барбыт. Дьөгүөрүттэн: «Дьөгүөр Саабыс, хайа эн бэлэмнигин дуо!» — диир ыйыпыт. «Бай, ол туохха бэлэмниэһит?» — диир өс киирбэх мунуһаан Уйбаан соһуйар.

— Ээ, эн истэ илик буоллаһың буолуо. Байыаннайдар кэлэн, байыаннай үрэххэ көнүл өттүнэн барар эдэр дьону хомуйаллар үһү. Тимир бэргэһэ — кааска кэтэрдэн баран, бэрэбинэлэргэ саһа сьтан, дьингээх бинтиэкэнэн ытылаһынараллар үһү. Ол тимир каасканы боруобалаан, төһө бөбөтүн билээри онно буулдьаны түһэрэллэр үһү. Үөрэх улахан халың харчылаах үһү, тыһынаах ортохпунта харчылаһаах этибит. Биһиги бу Дьөгүөр Саабыстыын туох да сүтэрэбит, ытыы хаалар дьоммут суох буолан сөбүлэһэн кэбистибит, — диир Алампа малын-салын хомунарын быһыһгар кэпсээбит. Обонньордору чыпыһыһаабыт, тэпсэниэбит.

— Дьэ, сыһа дьаһаммыккыт. Аныдэн-оһол таһсыа, аккаастаһыа да эбикит, — диир ээбит.

— Эс, кэбис! Сөбүлэстибит, иһин баттаһыбыт да бүттэхпит дии. Кэбис, кэбис! Аны байыаннай сокуону кэстигит диир хааһыһа угуохтара, эбэтэр хантараагы кэстигит диир халың харчыга ыстарааптаһахтара, ону туохпунтан төлүөхпүтү, дьөрү быта да суох дьоммут. Дьолуо билэ буоллаҕа. Киһи барыта өлбөт. Бааһырдаһа туох эмэ көмөнү оноруохтара буоллаҕа, — диир Дьөгүөр интэһэн кэбихэр.

— Чэ, Уйбаан, быраһаай! Эһиндүүһүн буоллаһытына куһаҕаннык саныы сылдьаһаһың. Дьолубт билэ буоллаҕа. Биһир сымыыт ханна сьтыһыбатаһай, биһир уол оһо ханна өлбөтөһөй, — диир Алампа аан бастаан илитин биэрэн быраһаайдыһыт. Уйбаан санын таптайбаһаһыт.

— Быраһаай! — диир Уйбаан бөтө бэрдэһэн турбаһыты түспүт, — туох ааһааһыт ирбэт дьонун ол байыаннайдар? Киһи олоһунан оонньоору тинһэллэр эбит дии! Бээ! Баран сэбиэттэртэн оройуон киһигэр эрэ сэбиэки эһиндүү бу үрэхтэрин болторор туһунан уураах ылларыаһа баар эбит, — диир обонньордору таһырдыа ойбут, сэбиэт хонтуруатын диир такыһа турубут. Уопаттар убайдарын эмиз уочараттаах холуоһаһарыгар олордон, күлсэн аппараттаһа хаалыһтар.

Макар ЖИРКОВ

БИЛЭРИИЛЭР РЕКЛАМА

Уважаемые граждане!

В связи с участвующимся количеством преступлений против собственности (кражи, грабежи и т.д.) просим вас усилить контроль над сохранностью вашего имущества, в особенности в темное время суток. Не оставляйте без присмотра жилища и хозяйственные помещения. В случае имеющейся у вас информации о подобных преступлениях, просим вас незамедлительно сообщить по тел. 41-4-89, 41-3-40, 41-2-02 и 02, а также участковым уполномоченным милиции, обслуживающим административные участки, на которых вы проживаете. ОВД Намского улуса

Срочно продается частный дом в центре с. Намцы, 2-хкомнатная квартира по ул. Октябрьская 6, кв. 11. Цена по договоренности. Тел. 41-3-86 (рабочий), дом. 26-3-53 (вечером).

Продается в центре с. Намцы частный дом по ул. Ст. Платонова. Теплый гараж, газ, водопровод, телефон. Участок 15 соток. Возможно оплата в рассрочку. И продается деловой лес (лафет) 18 см. длина 9 метров 110 штук, автомашина УАЗ-31512 2003 г.в. в отличном состоянии, цена договорная. Тел. 42-853, com.89142258021

Срочно продается частный дом 90 кв. м в с. Намцы, Газ, телефон, напл. постройки, огород, теплица. Тел. 42-2-61

Продается участок за 35 тыс. руб. в с. Намцы. Звонить по тел. 42-4-93

Продаем 9/м «Тойота-Королла» 1993 г. в. 5А, «перевертыш» на запчасти целиком за 30 тыс. руб. Обращаться в 1 Комустах, Сибирейная 4. Тел. соседа 25-1-26, спросить Новгородова Романа Федоровича.

ПО «Илгэ» требуются на работу грузчики, пекари, булочники, продавцы и повара с медицинской санитарной книжкой. Обращаться по тел. 41-5-03.

ПО «Илгэ» просит комитентов забрать свои товары, сланные под реализацию в магазин «Народные промыслы» до 10 августа 2005 г.

Икки ыһар ыһах (оҕодоохтор) атыһылаһаллар. Саастара 5-6. Тыһаһастар 3 төһө. Тел. 26-1-11, Хамаҕатта

Нам селотун хоту эһигиһар водопровод тардыһаларынан сибээстээн манньк уулуссалар олоһтоохтору олбуордарыт таһыгар баар малы-салы, бөһү суһаллык хомунарытыгар: В. Н. Жирков аат. уул., 8 Марта уул., Первомайская уул., Мьыах уул., И. Винокуров аат. уул. - хоту өттө, Колхозная уул. - хоту өттө, Ст. Платонов аат. уул. - хоту өттө, Куонга Кириэс уул., Молодежная уул., Дружба уул., Мира уул., Манчаары уул., Кытыл уул., Западная уул.

Хомумнаах ыһаллар малларын тракторынан саһарытарга күһаллиэхпит.

Нам с. дьаһалтата, «Уйгу» ХЭО

охпуг эрэри, үөһэттэн эһигиһар да улусупт салалтата толорууга киириһи сөп. Оҕоһуна кыра сирдээх (сорохтор сирэ да суох), аһыах сүөһүлээх, үлэ-тэ суох («тунейден») дьон хайдах буолаһыт, бу ырахан олоһо хайдах тыһынаах хаалаһыт, Киһи кыаһа барыта биһир тэҥ буолбатах. Мин санаабар, госуодарство көмөтө кыахтааһтарга, кыаһа суохтара биһир тэһик тиһиһиктээх. Бөдөг хаһаайыстыба буоллун, кыра буоллун (чааһынай), төрүүр сүөһүгэ, сыһына, таһа уонна туттарыһаллар бородууксуяа ыһааһыһыгар дотация дьонго барытыгар (35 улусука) тиһиктээх дии саныһыбын. Оҕоһуна эрэ тыа сирин киһилиһиннэтин бары араһата хабыллар. Биһир киһил үүтү себестоимоһунан быһа холуһан суоттааһа, закупочная сыһа 2 солк. буоллаһына, дотацията 30-тан таһса солкуобайга таһсар. Оттон биһиги туругуһан правительствонун ити аһарың да кыайбаты биэрэн олорор. Себестоимоһу сабар дохуоту эрэ ыһаһына сүөһүнү иһигинан дьарыктанар хаһаайыстыба кыратыттан улаханьгар тиһиэ бэйэтин көрүнэн олорон сөп.

Биһигин хаһаайыстыбалар бары кэриэтэ чааһыһыт бас биһиги бааллар. Онон арааран сородуттан бородууксуяаны тутаһыт, сородуттан туппаһыт диир суох буолуохтаах. Элбэх сүөһүлээх хаһаайыстыбалар үлэтигэр тутуохтарына наада, бу дьоннорун киһилиһи хамнастаан, пенсионнай төлөбүрдэрин толору төлүөхтэрин наада. Онон бастаан Ил Түһүн тыа сирин дьонун олоһун өрө тардыан баһарар буоллаһына, эккэ, үүккэ, үүнээһигэ дотацияны бородууксуяа себестоимоһун толору сабар тыһа сыллаһы боджөккэ кыллэриһи

Таптыыр оҕом, биһарытым, убайым, аҕам, кэргэним
ЗВЕРСТОВ
Владимир Иванович
эдэр сааһыгар соһумардык күн сириттэн барбытынан бары билэр дьоммутугар, аймахтар-бытыгар, таһаарыстарыгар курутуһан туран биллэрэбит.
Ийэтэ, эдьиния, убайдара, биһарта, оҕото, кэргэһэ

Выражаем искреннее соболезнование семье Оконешниковой Зои Николаевны по поводу смерти после тяжелой продолжительной болезни мужа, отца, деда
ОКОНЕШНИКОВА
Семена Семеновича.
Из Жиганска Обутова, Емельяновки, Лавовы, Слободяновки

Дирингик убастыһар саһастыгар Оконешникова Зоя Николаевна, оҕолоругар Ленаҕа, Коляҕа уонна сизэригэр тапталлаах кэргэһэ, аҕалара, эһэлэрэ
ОКОНЕШНИКОВ
Семен Семенович (Россия)
ырахан ыарыһыттан олхотон барбытынан диринг кутурбаммын тиһэрэбит
Намант Ермолаев В.С., Дьокуускайтан Москвитиннар дьэ кэргэттэрэ.

Убастаһылаах Зоя Николаевна, кыһыһыгар Ленаҕа, уолугар Коляҕа, сизэригэр биһиргэ үөрөммит таһаарыһыт
ОКОНЕШНИКОВ
Семен Семенович
олохтон туораһытыгар диринг кутурбаммын тиһэрэбит, аһыһытын тэһиэ үлэстэбит.
1958 с. Хамаҕатта 7 кылаастаах оскуолатын биһиргэ бүтэрбит таһаарыстар

Таптыыр кэргэним, аҕабыт, эһэбит, Хамаҕатта нэһилигин төрүт олоһоо, өр сылларга колхозка, совхозка үлэһитиб
ОКОНЕШНИКОВ
Семен Семенович (Россия)
бу дьыл атырдык айың 4 күнүгэр уһун ырахан ыарыһыттан олхотон билэр дьоммутугар, аймахтар-бытыгар, доһотторугар курутуһан туран биллэрэбит.
Кэргэһэ, оҕолоро, сизэригэр

Нам с. дьаһалтата, село 10 оҕо садтарын коллективтар Нам улуһун ЗАГС сэбиэдиссэйэ С. Д. Кобякова, Нам с. дьаһалтатын үлэһитигэр Д. Н. Соловьева тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ, тыһыл, үлэ ветерана
СЫСОЛЯТИНА
Евдокия Ивановна
78 сааһыгар олбутунан диринг кутурбаммын тиһэрэбит.

Убастыһар күһүлүтү, таһаарыһым, Хамаҕатта олоһоо
ОКОНЕШНИКОВ
Семен Семенович (Россия)
бу дь. атырдык айың 4 күнүгэр уһун ырахан ыарыһыттан олхотон туораһытынан баһыт-бар, таһаарыһым кэргэһиңгэ Оконешникова Зоя Николаевна, оҕолоругар, сизэригэр ий-эһэлэриң курутуһан хомолотун тиһэрэбит.
В. Р. Полищикова, киһи кыаһытара, күтөһтэрэ, таһаарыһа Г. П. Охлопков

Түбэ нэһилигин дьаһалтата Нам улуһун ЗАГС сэбиэдиссэйэ С. Д. Кобякова тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ, тыһыл, үлэ ветерана
СЫСОЛЯТИНА
Евдокия Ивановна
78 сааһыгар олбутунан диринг кутурбаммын тиһэрэбит.

Күндү убайыт, аҕаҕам
ОКОНЕШНИКОВ
Семен Семенович (Россия)
атырдык айың 4 күнүгэр уһун ырахан ыарыһыттан күн сириттэн барбытынан саһастар Зояһа, убайытыгар, эдьиниһигэр диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Быратың Яшка, Румянецватар

Нам с. дьаһалтата, село 10 оҕо садтарын коллективтар Нам улуһун ЗАГС сэбиэдиссэйэ С. Д. Кобякова, Нам с. дьаһалтатын үлэһитигэр Д. Н. Соловьева тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ, тыһыл, үлэ ветерана
СЫСОЛЯТИНА
Евдокия Ивановна
наһдыан олбутунан диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Сысолятина Елена Николаевна

Күндү таптыыр убайым, аҕабыт, Хамаҕатта олоһоо
ОКОНЕШНИКОВ
Семен Семенович
уһун ырахан ыарыһыттан күн сириттэн барбытынан саһастыгар Оконешникова Зоя Николаевна, оҕолоругар, сизэригэр, бары аймахтар-бытыгар диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Биһарта Уйбаан, Оконешниковтар

Чугас ыһалларыгар Людмила Дмитриевна, Николай Прокопьевич Соловьевтарга, оҕолоругар, сизэригэр, биһиргэребуттэригэр тапталлаах ийэлэрэ
СЫСОЛЯТИНА
Евдокия Ивановна
өлбүтүнэн диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Соловьевтар, Яковлевтар.

1 Хомустах нэһилигин олоһтоохторугар Яковлева Валентина Павловна, оҕолоругар, сизэригэр ийэтэ, эбэлэрэ, хос эбэлэрэ, Партизан нэһилигин итх кырдыһаһа, үлэ, тыһыл ветерана
ГАВРИЛЬЕВА
Праксovia Иосифовна
уһунуһ наһдыан олхотон туораһытынан диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Нэһилик дьаһалтата

Биһиргэ үлэһит дьөгөһитигар Ксения Николаевна, күтүөлүтүгэр Петр Григорьевича, оҕолоругар, күтүөлүтүгэр, сизин киһиһитигэр, сизэригэр тапталлаах уоллара, убай-дара, биһартаҕа
КОЛЯ
эдэр сааһыгар күн сириттэн барбытынан диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Сысолятиннар дьэ кэргэһэ

1 Хомустах нэһилигин олоһтоохторугар Яковлева Валентина Павловна, оҕолоругар, сизэригэр ийэтэ, эбэлэрэ, хос эбэлэрэ, Партизан нэһилигин итх кырдыһаһа, үлэ, тыһыл ветерана
ГАВРИЛЬЕВА
Праксovia Иосифовна
уһунуһ наһдыан олхотон туораһытынан диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Нэһилик дьаһалтата

Биһиргэ үлэһит коллаһаһытыгар, Хатың Арыс ветеринарий лечебниһатын специалиһыгар Дьяконова Николай Григорьевича тапталлаах эдьиния
ДЯКОНОВА
Надежда Григорьевна
соһумардык бу күн сириттэн барбытынан диринг кутурбаммын тиһэрэбит.
Наманнаһы ветууправление уонна лаборатория коллектив

Редактор В.Г. Касьянов
ОТДЕЛЛАР: информация, сурук, төрүт культура — 41496; ; бухгалтерия — 41332; факс — 41332; иллюстрация уонна реклама (секретариат), редакционной издательской система — 41141

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Правительствота, «Нам улуһун «Энсиэли» хаһыат редакцията» государственная учреждение. Маасабай информация средстволарын туһунан РФ сокуоннарын туһунан РФ регистрациһалыһар РФ бөчөккэ Госкомитетин СР региональной управлениетарга 2003 с. бас ыйың 20 күнүгэр регистрациһалыһыт нүөмэрэ — ПИ №19-0428.
Сурукка ааккытын-суолугун, үлэтигин, дьэһит аадырыһын чопчу ыйыт. Редакция киһир-бит суруктар төһөрүллүбэттар. Автор этэрэ хаһыат санаатыһымын малды биһир буолбат.
“ЭНСИЭЛИ” - Нам улуһун хаһыата.
678380, Саха Республиката, Нам с., Заложная уул. 4.
E-mail: editor@namtsy.sakha.ru

“Энсиэли” хаһыат редакцияһыт-издательская ситимигэр таһыһына уонна таһыһына. Хаһыат Дьонускаһыта «Сахаполиграфиздат» НИПК бөчөттөннэ, Орджоникидзе уул. 38. Формата А3. Кэһмэһэ 1,0 бөчөт лиһс.
Көһүл сыһанан атыһылаһар
Индекс — 54889. Тираһа — 1860
Бөчөккэ иһи баттаһа — 12.00 ч. 08.08.2005
Сахаһын №-ро — 102